

охопити кілька періодів розвитку туристичної сфери: комплекс першочергових заходів, розробку та прийняття низки законодавчих актів, визначення перспективних туристичних регіонів, що передбачало б суттєві податкові пільги та інші державні преференції бізнесу, який розвиватиме турпроекти саме в цих регіонах.

Використані джерела:

1. Доходы от туризма в Турции побили рекорд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tour.bigmir.net/news/103243.html>
2. Закулисьє турецького чуда. // Турбизнес – К., 2007. – №5. – С. 16–17
3. Крылов Д., Шанин В. Путеводители с Дмитрием Крыловым. Турция. – Изд-во „ЭКСМО” ЗАО, 2010. – 368с.
4. Науменко Г.П. Управлінські засади, організаційне та фінансове державне забезпечення функціонування сфери туризму (міжнародний досвід): Проблеми міжнародного туризму: зб. наук. статей / Г.П. Науменко –К.: ПП „ПІНВ”, 2010. – С. 4- 24.
5. Новый аэропорт в Турции стоит более 230 млн.TL. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://my-antalya.ru/news/1012>
6. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1rada.gov.ua/laws/show/638-2013>
7. Смирнов І.Г. Міжнародна логістична система „Все включене”: логістичний аспект / І.Г. Смирнов. // Географія та туризм. – 2010. –Вип. 16. –С. 15-21
8. Составлен рейтинг лучших городов Европы для туристов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/lifestyle/1541682>
9. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія / [Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі – К.: Київ. нац. торг-економ. ун-т, 2010. – 596 с.
10. Турция: как нужно развивать туризм. // Гостиничный и ресторанный бизнес – К., 2010 – №2 – С. 28-35.
11. Турция готовится к новой волне развития отельной индустрии. // Гостиничный и ресторанный бизнес. – К., 2010 – №1, 2010 – С. 30-33.
12. Число иностранных туристов увеличилось в Турции на 145 %/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vvyw.votpusk.ru/news>
13. Центр тяжіння міжнародного туризму зміщується на Схід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/tourism/3116>
14. UNWTO Tourism Highlights, Edition 2012. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/eng>

Фокіна А. А., Смирнов І. Г.

ГОЛОВНІ ДЕСТИНАЦІЇ САФАРІ-ТУРИЗМУ В КЕНІЇ

У статті розглянуто туристично-рекреаційний потенціал Кенії, як підставу для розвитку сафари-туризму на території Національних парків, активного відпочинку, рекреації на узбережжі, а також охарактеризовано головні дестинації та місце країни в світовому туризмі на підставі комплексного підходу.

В статье рассмотрен туристическо-рекреационный потенциал Кении, как основание для развития сафари-туризма на территории Национальных парков, активного отдыха, рекреации на побережье, а также охарактеризованы главные дестинации и место страны в мировом туризме на основании комплексного подхода.

The article deals with tourism and recreational potential of Kenya as a basis for developing safari tourism in the national park, leisure, recreation on the coast, and describes

the main destination and the country's place in the global tourism on the basis of an integrated approach.

Постановка наукової проблеми. Кенія – країна з надзвичайно великою кількістю природних об'єктів. Тут розташована велика кількість Національних парків, що стимулюють розвиток сафарі-туризму, який є пріоритетним напрямком туризму в країні. Кенія має чудові курортні містечка на узбережжі Індійського океану (Момбаса, Малінді, Ватаму, Ламу), де поширений активний туризм (зокрема дайвінг). В країні широко розвинена готельна мережа. У Кенії розташовані готелі таких відомих світових готельних ланцюгів як Hilton, Inter Continental, Fairmont тощо. Тому Кенія заслуговує великої уваги з туристичної точки зору і може впевнено конкурувати з іншими високорозвиненими в туристичному плані країнами.

Літературні джерела та публікації. В країнознавчій літературі про Кенію згадується мало, тому в статті використані англomовні джерела [3, 20], туристичні журнали [1, 34; 2, 46] та інтернет-джерела [4 – 17].

Мета статті – розкрити туристичний потенціал Кенії як надзвичайно привабливої з туристичної точки зору країни, висвітлити головні туристично-рекреаційні ресурси, зокрема ті, що сприяють розвитку сафарі-туризму.

Виклад основного матеріалу. Кенія надзвичайно багата на туристично-рекреаційні ресурси. Головна гордість країни – більше 40 національних парків і заповідників, що займають в цілому близько 7,5% території країни. Такі національні парки, як Цаво, Сібилон, Маунт-Кенія, Масаї-Мара, Абердаре, гора Елгон, Самбуру, Амбоселі, Світвоте та ін., широко відомі далеко за межами країни. Тут у природному середовищі представлена нескінченна різноманітність африканської флори і фауни, дбайливо зберігаються зникаючі види, побудовані обладнані всім необхідним для комфортного проживання бунгало і лоджії, регулярно проводяться сафарі-тури і працюють десятки наукових експедицій. Крім цього, Кенія має велику кількість прибережних курортів, таких як Момбаса, Малінді, Ламу, Ватаму та ін., що привертають увагу багатьох туристів. Добре розвинений активний туризм, особливо дайвінг, на кожному з курортів. Сафарі-туризм активно розвивається по території всіх національних парків країни. Національні парки, як осередки сафарі-туризму, можна виокремити в окремі туристичні дестинації.

Як першу дестинацію слід виділити відвідання Національного парку Світвоте з проживанням у готелі Fairmount Mount Kenya (що за 7 км від парку). Національний парк Світвоте – чудове місце для проведення сафарі-туру. Природа парку – савани і рідколісся. Парк насичений великою кількістю диких тварин. Можна побачити всіх представників «великої африканської п'ятірки» (лев, леопард, буйвол, носоріг, слон). Багато зебр, газелей Томпсона, жирафів, диких кабанів. Окреме місце в парку відведене для шимпанзе, що привезені з Бургундії. Готель Fairmount Mount Kenya –

вдале місце для зупинки туристів. Він має 3 ресторани, пропонує безкоштовний сніданок (континентальний). Є місця відпочинку та розваг: поле для гольфу. Також на території готелю відкриті басейн, сауна, спа-центр. Цілодобовий бізнес-центр, пропонуються конференц-зали (для невеликих груп) та прокат лімузинів. У зонах загального користування надається високошвидкісний доступ до Інтернету (за додаткову плату). У готелі передбачено такі послуги: з проведення одружень, послуги консьєржа, безкоштовна парковка для гостей. Додаткові послуги готелю включають: магазини сувенірів, газетні кіоски та послуги пральні.

Наступна DESTИНАЦІЯ – Національний парк Масаї-Мара з готелем Sarova Mara Game Camp. Національний парк Масаї-Мара вважається найпопулярнішим і найвідвідуванішим заповідником Кенії. Центральна частина заповідника – це дика природа, яку не зачепила цивілізація. По території протікають річки Талек і Мара, які впадають в озеро Вікторія. Через заповідник пролягають шляхи масових міграцій тварин. На території заповідника мешкає велика кількість хижаків: леопарди, гепарди, гієни, шакали. Популяція левів у Масаї-Мара – найбільша у всій Кенії. Тут також можна побачити великих ссавців: слонів, гіпопотамів та носорогів. І звичайно, на території парку мешкає «велика африканська п'ятірка». Сафарі проводяться на міні автобусах, а також, якраз у цьому парку, на повітряних кулях. Для зупинки туристи можуть обрати готель Sarova Mara Game Camp. Він має головний ресторан, бар, відкриті тераси для обідів, конференц-зали, басейн, бар поруч з ним. Готель має відмінне обладнання для організації сафарі по території парку.

DESTИНАЦІЯ третя – Національний парк озера Накуру з готелем Sarova Lion Hill Game Lodge. Озеро Накуру – перлина національного парку, що носить його ім'я, і це один із найчудовіших куточків світу дикої природи. Озеро багате на різноманітні види птахів. Головні – фламінго, їх тут може бути до 1,5 мільйонів. На озері представлено більше 100 видів різних птахів, у тому числі баклан, кілька видів чаплі, великий білий пелікан, жовтодзьобий лелека, африканський шуліка-рибалка. Крім цього, навколо озера простягається широкий парк з великою кількістю диких тварин. Готель Sarova Lion Hill Game Lodge розташований просто на території Національного парку, що надзвичайно зручно для туристів. Готель має ресторан, бар, терасу для відкритих обідів, конференц-зал, басейн, крамницю сувенірів. На території проводяться тренінги по зйомці пташок. Кожний вечір для гостей розважальна програма – національні африканські танці.

DESTИНАЦІЯ четверта – Національний парк озера Найваша, Національний парк «Ворота пекла» («Hell's Gate») з готелем Sopa Lounge Naivasha resort. Національний парк озера Найваша – унікальне прісноводне озеро вулканічного походження, розташоване на території відомої долини Африканського розлому. Найваша є домівкою для більше ніж 450 видів птахів. Це рай для орнітологів-любителів, тому що птахів можна

спостерігати в безпосередній близькості від озера. У самому озері живуть бегемоти, а серед прибережних заростей акації можна зустріти жирафів, буйволів і зграї диких мавп. Національний парк «Ворота пекла» розташований у зоні провінції Ріфт-Веллі, недалеко від озера Найваша. У парку є два згаслих вулкани – Олкарія і Хоблі. Парк має ущелину, яка складається з червоних скель, де розташовані два вулканічних екструзивних бісмаліта: Вежа Фішера і Центральна Вежа. Від Центральної Вежі починається менша ущелина, яка простягається на південь і спускається до гарячих джерел. У парку мешкають багато представників дикої природи. Але тварини тут не несуть загрози туристам, тому популярними є вело-сафарі, мото-сафарі та пішохідні сафарі. Готель Sopa Lounge Naivasha resort – приваблює око багатьох туристів. Природа готелю дуже екзотична – гігантські кактуси, зонтикові акації, різноманітні яскраві квіти. Просто на території можна зустріти жирафів, буйволів, диких мавп. Готель має ресторан, бар, конференц-зали, крамницю сувенірів, басейн, дитячий майданчик. Особливо увагу туристів приваблюють бегемоти, які ввечері виходять на берег попоїсти і пасуться всю ніч.

Дестинація п'ята – місто Найробі. У межах міста розташований Національний парк Найробі – один з небагатьох парків у світі, де одночасно можна насолоджуватися красою майже незайманої дикої природи і не втрачати з виду силует великого міста. Тут розташований притулок-лікарня для поранених і хворих тварин. Парк цікавий для орнітологічних сафарі – тут зареєстровані 400 різних видів птахів. У величезній савані в природних умовах мешкають різні представники африканської фауни, можна зустріти лева, леопарда, буйвола, зебру, антилопу, жирафа та ін. Крім того, тут можна побачити чорного носорога в природному середовищі існування, на відміну від інших парків і заповідників. У самому Найробі розташовані декілька музеїв, архітектурних пам'яток та визначних місць. Національний музей Найробі є водночас Національним музеєм Кенії і найбільшим в місті. Інші відомі музеї — Галерея Найробі, Залізничний музей Найробі і Музей Карен Бліксен, розташований у багатому передмісті Карен. У Найробі також розташована найбільша ковзанка в Африці: Сонячна Ковзанка в готелі Панарі. Ковзанка, відкрита в 2005 р., охоплює 1 400 м² і може вмістити 200 людей. Іншими цікавими місцями є Мавзолей Джомо Кен'ятта, Національний театр Кенії та Національний архів Кенії. Художні галереї в Найробі включають Музей сучасного мистецтва Рагімтулла та Центр мистецтв Мізізі. Серед готелів міста для зупинки туристів можна виділити відомі міжнародні ланцюги, які пропонують високий рівень готельних послуг, Hilton, InterContinental, Holiday Inn Mayfair Court, Panafric та ін.

Дестинація шоста – острів Ламу. Острів Ламу знаходиться в Індійському океані, на півночі Кенії. Це одне з найцікавіших історичних місць на території східно-африканського узбережжя. Острів відділений від материка вузькою протокою і зміг зберегти своєрідність і культурні

традиції суахілі. Головне багатство Ламу – мангрове дерево, яке росте на острові. На острові багато широких білосніжних пляжів і відокремлених місць для тих, хто мріє про спокійний відпочинок. Крім того, в Ламу багато ресторанів, кафе, барів та розважальних закладів. Не залишать туристів байдужими і прогулянки на традиційному човні «доу» по каналу або крізь мангрові зарості на сусідні острови – до руїн старовинного міста Таквім і до форту Рас-Китай. На північному-сході архіпелагу Ламу розташований морський національний парк Кіунга, де дайвери зможуть насолодитися красою коралових рифів.

Умовні позначення:

- 1 – Національний парк Світвот з готелем Fairmount Mount Kenya;
- 2 – Національний парк Масаї-Мара з готелем Sarova Mara Game Camp;
- 3 – Національний парк озера Накуру з готелем Sarova Lion Hill Game Lodge;
- 4 – Національний парк озера Найваша, Національний парк «Ворота пекла» («Hell's Gate») з готелем Sopa Lounge Naivasha resort;
- 5 – місто Найробі;
- 6 – острів Ламу;
- 7 – курорт Момбаса.

Рис. 1. Основні туристичні дестинації Кенії, (складено автором за даними [17])

Дестинація сьома – курорт Момбаса. Це один з найпривабливіших курортів Кенії для туристів. У Старому місці поєднуються архітектурні стилі та традиції різних народів. Безліч будинків зведені двісті і більше років тому. Тут розташований величезний базар «Мвембе-Таярі». За п'ять хвилин ходу від історичного центру – знаменитий форт Ісуса, або Джезус. Побудований у 1953 р. португальцями, він підкорює своєю монументальністю. Потужні бастіони з червоного каменю схожі на декорації з голлівудських фільмів. А краєвид лагуни й зовсім зачаровує. Джезус витримав дев'ять війн і жодного разу не здався. Нині тут розташована експозиція Національного музею. Для розташування туристів курорт забезпечений великою кількістю готелів. Таких як: Diani Reef Beach Resort & Spa, Indian Ocean Beach Club, Bamburi Beach, Baobab Beach Resort, Voyager Beach Resort, Reef та ін.

На карті Кенії туристичні дестинації виглядають так (рис. 1).

В туристичному процесі світу Кенія займає не надто високе місце серед інших країн. Для відпочинку її обирають європейські (Німеччина, Швейцарія, Велика Британія, Італія, Франція), азійські (Японія, Індія, Китай, Середній Схід), американські (США, Канада), африканські (Уганда, Танзанія) країни. Проаналізувавши туристичний потік (табл. 1, рис. 2) до Кенії, можемо зробити висновок, що відвідують іноземці країну досить нерівномірно. До 2003 р. спостерігаємо порівняно незначний потік туристів (на рівні 1 млн. осіб в рік), який то піднімається, то зменшується.

Табл. 1.

Туристичні потоки, доходи від туризму, дохід на одного туриста Кенії за 1995 – 2012 рр. [14, 15, 16]

<i>Рік</i>	<i>Кількість туристів</i>	<i>Доходи від туризму дол. США</i>	<i>Дохід на одного туриста</i>
1995	973600	7850000	800
1996	1003000	8230000	820
1997	1000600	10770000	1070
1998	894300	12130000	1350
1999	969300	12110000	1249
2000	1036500	5000000	4823
2001	993600	5360000	5394
2002	1001500	5130000	5122
2003	1146200	6190000	5400
2004	1360700	7990000	5871
2005	1479000	9690000	6551
2006	1600700	11810000	7378
2007	1816800	15130000	8327
2008	1203200	13990000	11627
2009	1490400	11230000	7534
2010	1600000	16200000	10125
2011	1740000	18830000	10821
2012	1832000	20340000	11102
2012 – 1995 (разів)	2	2,5	14

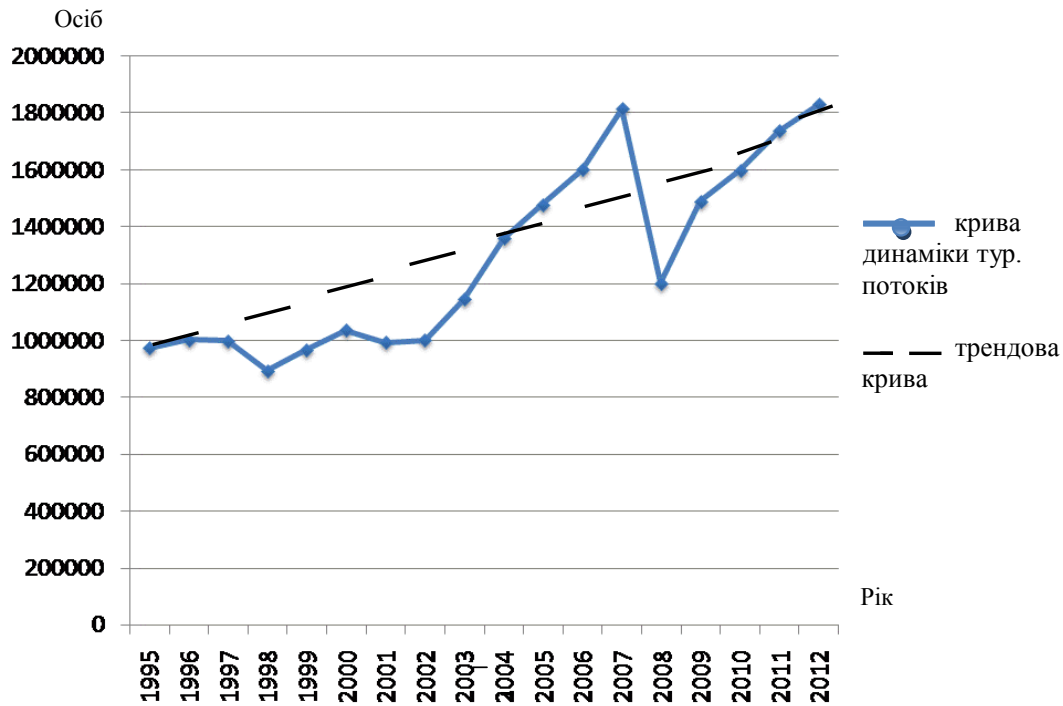

Рис. 2. Динаміка міжнародного туристичного потоку до Кенії за 1995 – 2010 рр. в млн. осіб [14,15]

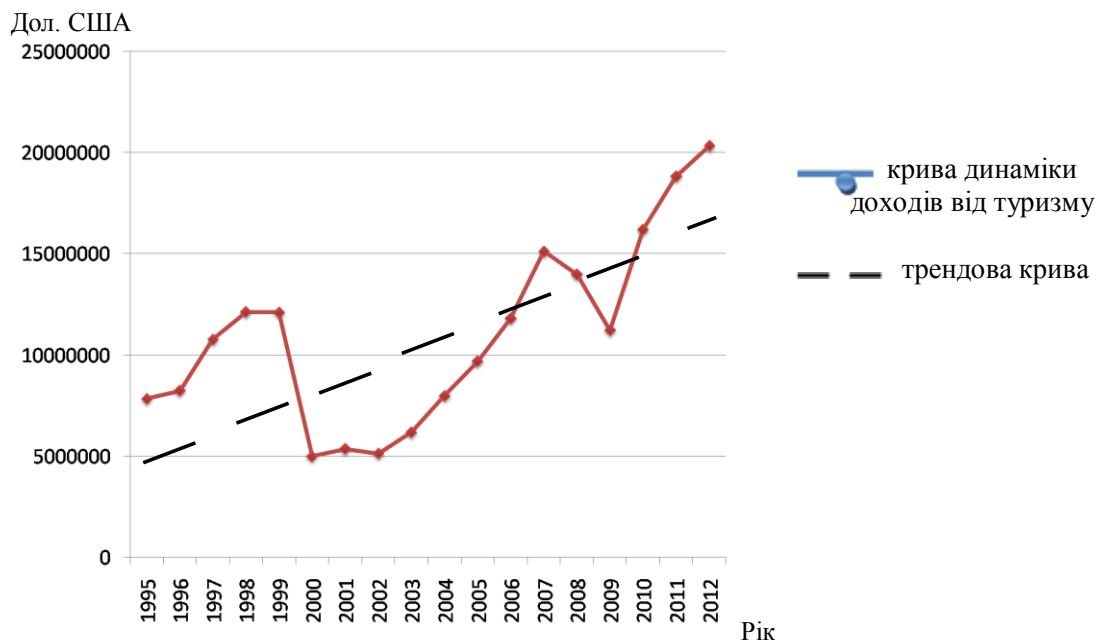

Рис. 3. Динаміка доходів від туризму в Кенії в за 1995 – 2012 рр. в дол. США [16]

Це пов'язано з економічною кризою в країні і є наслідком невеликих вкладень держави в розвиток туризму. У 2003 р. країна виходить з кризи і, як наслідок – до 2007 р. кількість відвідувань весь час зростає. Однак в кінці 2007 р. відбулися чергові президентські вибори – в країні розпочалася міжетнічна криза, яка негативно відбилася на туристичних прибутках. Але тривала вона недовго, і з 2009 р. потік відвідувачів

постійно зростає. Туристичні прибуття відбилися на надходженнях від туризму (табл. 1, рис. 3).

Надходження від туризму коливаються так само, як і туристичні прибуття, з тих самих причин. Якщо порівняти дохід 1995 р. (7850000 дол. США) і 2012 р. (20340000 дол. США), то дохід збільшився у 3 рази.

Серед країн Африки за показниками доходів від туризму 2012 р. Кенія займає шосте місце (табл. 2). Перше місце посідає ПАР (111930000 дол. США), на другому Єгипет (110630000 дол. США) і на третьому Марокко (83670000 дол. США).

Табл. 2.
Доходи від туризму за країнами Африки за 2012 рік в млрд. дол. США [16]

№ п/п	Назва країни	Доходи від туризму
1	ПАР	111930000
2	Єгипет	110630000
3	Марокко	83670000
4	Туніс	27080000
5	Ефіопія	22840000
6	Кенія	20340000
7	Маврикій	17620000
8	Танзанія	17310000
9	Уганда	10410000
10	Ботсвана	10010000

Серед країн Східної Африки за показниками доходів від туризму 2012 р. Кенія займає друге місце (табл. 3). Як видно з таблиці кращі показники має Ефіопія (22840000 дол. США). В трійку кращих також увійшла країна Маврикій (17620000 дол. США).

Табл. 3.
Доходи від туризму за країнами Східної Африки за 2012 рік в млрд. дол. [16]

№ п/п	Назва країни	Доходи від туризму
1	Ефіопія	22840000
2	Кенія	20340000
3	Маврикій	17620000
4	Танзанія	17310000
5	Уганда	10410000
6	Мадагаскар	7730000
7	Сейшельські острови	3630000
8	Мозамбік	3620000
9	Реюньйон	2940000
10	Судан	900000

Серед всіх країн світу за показниками доходів від туризму 2012 р. Кенія займає 69 місце (табл. 4), що говорить про те, що Кенії є куди розвиватися.

Табл. 4.

Доходи від туризму за країнами світу за 2012 рік в млрд. дол. [16]

<i>№ п/п</i>	<i>Назва країни</i>	<i>Доходи від туризму</i>
1	США	1757340000
2	Іспанія	607490000
3	Франція	576680000
4	Китай	526520000
5	Німеччина	451100000
6	Італія	405410000
7	Велика Британія	400440000
8	Макао	380830000
9	Гонконг	358860000
10	ОАЕ	329820000
...	...	...
69	Кенія	20340000

Висновки. Як результат аналізу, поданого в статті, можна зробити висновок, що Кенія – країна зростаючого туризму. Серед країн Африки за показниками доходів від туризму вона займає шосте місце, серед країн Східної Африки – друге місце. Пріоритетним напрямком розвитку туризму в Кенії є сафарі-туризм, що пояснюється великою кількістю Національних парків та їхніми унікальними ресурсами. Серед країн світу, що пропонують сафарі, Кенія займає одне з перших місць. На розвиток туризму Кенії також впливає значний курортний потенціал країни, можна виділити такі модні світові курорти як Момбаса, Малінді, Ламу, Ватаму. До інших видів туризму Кенії належать активний (зокрема дайвінг) та пізнавальний туризм. Негативно на розвитку туризму в країні відбилися останні події: теракт 21 – 23 вересня 2013 року в торговому центрі «Nakumatt Westgate» в місті Найробі, коли загинула 61 особа та було поранено 240 осіб. Теракт пояснюється сусідством Кенії з країною Сомалі – батьківщиною тероризму. Але незважаючи на це туристи їдуть до Кенії і будуть їхати, оскільки країна має унікальні туристичні ресурси. Отже, туризм у Кенії є перспективною галуззю, хоча ця країна не ставить перед собою завдання конкурувати зі світовими лідерами туризму (США, Іспанією, Францією, Італією та ін.), а лише орієнтується на їхні досягнення у розвитку туристичної сфери.

Використані джерела:

1. Котлярчук А. Момбаса. Між саваною та океаном / А. Котлярчук // Міжнародний туризм. – 2011 – Серпень – вересень 4(100). – С. 68 – 74.

2. Рафаловський Є. Африканський квест / Є. Рафаловський // Міжнародний туризм. – 2011 – Лютий – березень 1(97). – С. 53.
3. Hartley J. This is Kenya / J. Hartley. Amsterdam: – NewHolland Publishing, 2005. – 178 p.
4. Fairmont Mount Kenya Safari Club [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iglobe.com.ua/hotels/africa/kenya/nanyuki/hotel-fairmont-mount-kenya-safari-club>
5. Sarova Mara Game Camp [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sarovahotels.com/maracamp/>
6. Озеро Накуру: о курорте [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.keniya.turne.com.ua/resort/ozero-nakuru>
7. Sarova Lion Hill Game Lodge [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sarovahotels.com/lionhill/>
8. Національні парки і заповідники [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pilgrim.lviv.ua/ua/krajini/afrika-i-ostrovi-indiiskogookeanu/kenija/turistamagencijam/turistam/nacional-ni-parki-i-zapovidniki/>
9. Ворота Ада (национальный парк) [електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Ворота_Ада_\(национальный_парк\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Ворота_Ада_(национальный_парк))
10. Lake Naivasha Sopa Resort [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tursvodka.ru/countries/kenya/cities/nairobi/hotels/lake_naivasha_sopa_resort/
11. Найроби [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.allatravels.ru/>
12. Ламу [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pilgrim.lviv.ua/ua/krajini/afrika-i-ostrovi-indiiskogookeanu/kenija/turistamagencijam/turistam/vidpo_chi_nok-na-mori/lamu/
13. Курорты и отели [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.africa.org.ua/about/ke06.htm>
14. Visitors Arrivals, Park Statistics [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tourism.go.ke/ministry.nsf/pages/download_centre
15. UNWTO Tourism Highlights Edition 2012 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unwto.org%2Fsites%2Fall%2Ffiles%2Fdoc%2Fpdf%2Funwtohighlights11enlr.pdf>
16. Economic Data Search Tool [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org/research/economic-data-search-tool/>
17. Kenya detailed road and physical map [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vidiani.com/?p=8869>

УДК 911.3

Малиновська О.Ю., Чикаловець К.О.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Розглянуто діяльність підприємств на туристичному ринку України. Проаналізовано статистичні дані потоків туристів, реалізації продукції, кількості підприємств за регіонами, кількості зайнятих працівників та концентрацію підприємств сфери туристичних послуг України.

Рассмотрена деятельность предприятий на туристическом рынке Украины. Проанализированы статистические данные потоков туристов, реализации продукции, количества предприятий по регионам, количества занятых работников и концентрация предприятий сферы туристических услуг Украины.

There were looked the activities of enterprises in the tourist market of Ukraine. There were analysed the statistical data of tourist flows of tourists, sales, number of firms in different regions of Ukraine, the number of employed workers and the concentration of tourism enterprises in Ukraine.

Постановка наукової проблеми. Термін «підприємництво» відомий ще з XVIII ст., і означає – самостійну діяльність людини, пов'язану з